

KORTE ZOOLOGISCHE AANTEKENINGEN (IV). ¹⁾

Fig. 1. Ingang van het hol van een vogelspin.

wordt vrijwel steeds in benedenwaartsche richting aangelegd (fig. 3). De wand van den tunnel is voor een groot gedeelte met spinweefsel bekleed; men moet zich dit zóó voorstellen, dat het weefsel een buis vormt, iets smaller dan den tunnel en door korte draadjes aan den wand daarvan opgehangen. Ook den ingang van het hol ziet men soms door een los weefselgordijn afgesloten, en dan kan men er vrij zeker van op aan, dat de bewoner thuis is. In de meeste gevallen bleek het hol vertakt te zijn; men vindt dan voor den zijttunnel een corresponderende opening, die vaak goed gemaskeerd is en waaraan wij om die reden misschien wel de betekenis van nooduitgang mogen toekennen. De lengte van den hoofdtunnel varieert en houdt ongetwijfeld verband met den ouderdom (grootte) van de spin; bij een bijzonder groot hol bedroeg die liefst 40 cm. Mogelijk, dat dit hol lang in gebruik geweest is, of meermalen achtereen in gebruik genomen is door verschillende individuen. Bij een aantal hollen werd geconstateerd, dat van een der tunnels een korte, doodlopende gang afboog. Aan het einde van dien gang, en soms door

Selenocosmia javanensis Walck.—De vraag, of vogelspinnen werkelijk vogeltjes aanvallen en oppeuzelen, is mij dikwijls gesteld en a's ik dan ontkennend daarop antwoordde, nam ik steeds ook iets van een lichte teleurstelling bij den vrager waar. Ik heb heel wat hollen van de Indische vogelspin onderzocht, doch nimmer de geringste aanduiding gevonden, dat vogeltjes tot de slachtoffers van dit dier zouden behooren. Althans bij het onderzoek van de spijsresten uit *Selenocosmia*-holen vond ik alleen maar chitine-overblijfselen van Orthopteren, kevers, Lepidopteren en mieren. De mogelijkheid, dat ereis een vogeltje buiten het hol geattaqueerd en door de spin ter plaatse verorberd wordt, is uiteraard niet geheel buiten te sluiten, doch in de vrije natuur zal zooiets m.i. tot de groote uitzonderingen behooren. (Verg. evenwel ook jaarg. 22, blz. 124-125, van dit tijdschrift).

Over den bouw van de hollen van *Selenocosmia javanensis* zou ik hier nog het volgende willen opmerken. De opening, welke toegang verschaft tot den tunnel, is in het algemeen wat wijder dan den diameter van den tunnel, welke 2-2.5 cm bedraagt. In sommige gevallen wordt de tunnelopening trompet- of tuitvormig verlengd; in het weefsel van dit verlengstuk worden aardkluitjes, grashalmpjes, dorre takjes en blaadjes verwerkt (fig. 1 en 2). De tunnel

Fig. 2. Tuitvormig verlengde ingang van het hol van een vogelspin ($\frac{1}{1}$ nat. gr.).

¹⁾ Zie voor de voorgaande series jrg. 22, 1933, p. 197, 23, 1934, p. 190, en 25, 1936, p. 32.

een apart weefsel van de overige ruimte afgeschoten, bevond zich een donkerbruine kruimelige massa — de spijsresten van de vogelspin (verg. fig. 3).

Heeft de spin eieren — verpakt in een ronde, witte cocon — dan houdt ze zich meestal daarmee geheel achter in den tunnel op. Is er geen cocon, dan kan men haar vaak op korten afstand achter den ingang op de loer zien zitten.

Atypus spec. — Tot de onderorde der *Mygalomorphae*, waartoe onze Indische vogelspin behoort, behoort ook de familie der *Atypidae*. Een vertegenwoordiger daarvan is op de Karo-hoogvlakte lang niet zeldzaam. Tegen de bermen van de Westenenkpaadjes in de omgeving van Brastagi bv., vindt men geregeld de eigenaardige behuizingen dezer dieren (fig. 4 en 4a). Ze bestaan uit een tamelijk strak gespannen buis van taai spinsel, van boven vastgemaakt aan een boomwortel of een aardkluit en van onder zich voortzettend in een door de spin gegraven tunnel; dit onderaardsche gedeelte van de buis is meestal korter — soms veel korter — dan het blootliggende stuk. Een bijzonder lange buis had bovengronds een lengte van 45 cm, ondergronds bedroeg de lengte 12 cm. Door de strakke spanning heeft de buis niet over de geheele lengte een cirkelvormige doorsnede; aan het bovineinde en dáár, waar het onderste gedeelte zich met een knik in den tunnel voortzet, is de buis meer afgeplat. Het ondereinde van de buis is zakvormig verwijd; hier houdt de spin zich vermoedelijk meestentijds op. In dien zak vond ik ook de overblijfselen van den buit (kevertjes, mieren, motjes, vliegen) en in een paar gevallen de eiercocons. Door dat het weefsel van de buizen a. h. w. geïmpregneerd is met fijne grond- en stofdeeltjes, krijgen de buizen een grijze tot bruine kleur; vaak zijn ze bovendien met een groenachtig wierbeslag en met mossen bedekt, zoodat men dan al heel gauw geneigd is ze voor afgebroken takjes of voor ontbloote wortels te verslijten, indien men er achteloos voorbij loopt.

Later hoop ik nog eens gelegenheid te vinden zoowel over het leven van de vogelspin als van onze „purse-web spider”, gelijk de Amerikanen de soorten van het geslacht *Atypus* typeerend betitelen, nog wat meer te vertellen.

Chalcosoma atlas L. — Ofschoon het mij noch uit eigen aanschouwing noch uit de literatuur bekend is, welke maximale lengte de manlijke atlaskever bereiken kan, meen ik gerust te mogen aannemen, dat het hier afgebeelde exemplaar (fig. 5) een van de allergrootste is. Ik kreeg het dier van den mandoer van den pasanggrahan te Lae Pandom (Dairilanden, ± 1600 m b. z.). De lengte, van het pygidium (anaalsegment) tot aan den voorkant van den clypeus (kopschild), bedraagt bij dit dier 83-84 mm, de grootste breedte 42-43 mm. ARROW (Fauna of British India: *Lamellicornia*, 1910) geeft voor deze Dynastine als uiterste afmetingen voor lengte in breedte resp. 47-73 mm en 24-44 mm op. Het Lae Pandom-exemplaar overtreft dus, wat de lengte betreft, de grootste door ARROW opgegeven maat nog met 10-11 mm. Met de zijdelingsche pronotale hoorns inbegrepen haalt het exemplaar 124 mm!

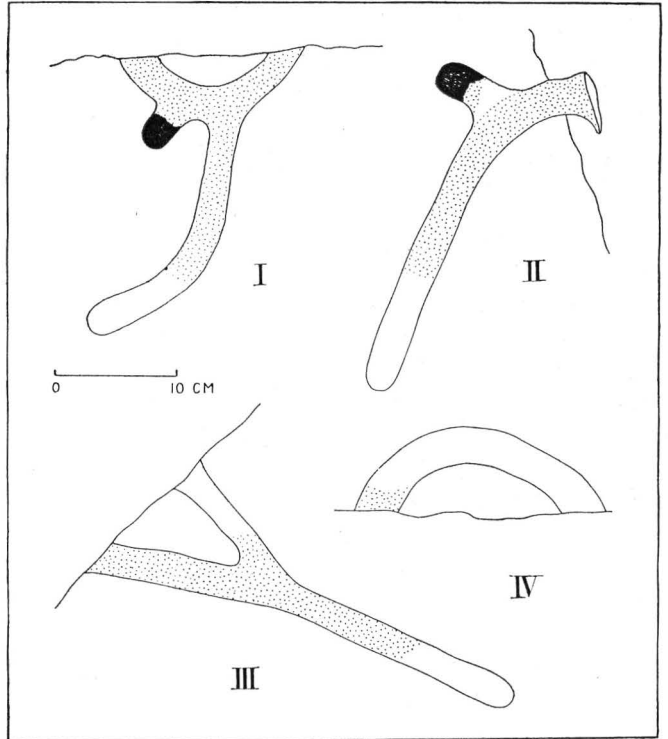

Fig. 3. I Horizontale projectie van een gaffelvormig vertakt hol. II Verticale projectie van een hol, waarvan de ingang tuitvormig verlengd is. III Verticale projectie van een gaffelvormig vertakt hol. IV Horizontale projectie van een (onafgewerkt?) hol, dat bewoond werd door een jong individu. Bij de hollen I en II zijn de spijsresten door zwart aangegeven.

Fig. 4. Twee buizen van *Atypus* sp. tegen een greppelwand. (Tusschen de beide buizen ter vergelijking een lucifer).

phalus als bij *Chalcosoma atlas* nog een ander opmerkelijk verschijnsel waarnemen, nl. het voorkomen onder de mannetjes van zeer forsche (teleodonte) en zeer kleine (priodonte) individuen, waartusschen allerlei overgangsvormen te vinden zijn. In fig. 6 is een aantal exemplaren van *Eurytrachelus bucephalus* afgebeeld om dit verschijnsel te demonstreeren. Alle afgebeelde individuen plus nog eenige wijfjes haalde ik tegelijkertijd bij Bandar Baroe uit een en denzelfden boom te voorschijn.

Callagur borneensis (Schleg, et Mull.).

— Over dezen schildpad heb ik in dit tijdschrift al eenige malen wat geschreven. In verband met het volgende verwijs ik speciaal naar het artikel in jaarg. 22, blz. 29-31. Want ik was nauwelijks van buitenlandsch verlof teruggekeerd, of een onzer laboranten kwam mij mededeelen, dat twee van mijn toentoefts een „kepala merah” hadden gekregen. Dat bleek onmiskenbaar juist te zijn. De roode vlek op den snuit dezer dieren was zich bereids eind December 1937 gaan vertoonen. De toentoefts waren toen $6\frac{1}{2}$ jaar oud en hadden al die jaren voornamelijk van kangkoeng (*Ipomoea reptans*) geleefd. De exemplaren met roode

***Eurytrachelus bucephalus* Perty.** — Als slot van de fraaie jubileum-uitgave van „De Tropische Natuur” is een kort artikeltje van COOMANS DE RUITER opgenomen over bovengenoemde Lucanide. Aan deze mededeling is een foto toegevoegd van een mannetje en een wijfje van het Indische vliegend hert; duidelijk komt op die foto het groote verschil in kaakontwikkeling bij beide sexen te voorschijn. *Eurytrachelus bucephalus* is sexueel dimorf. Sexuele dimorfie treffen we ook aan bij *Chalcosoma atlas*; bij het wijfje nl. geen spoor van de voor het mannetje zoo karakteristieke kop- en prothorax-uitsteeksels. Behalve sexuele dimorfie kunnen we zoowel bij *Eurytrachelus bucephalus*

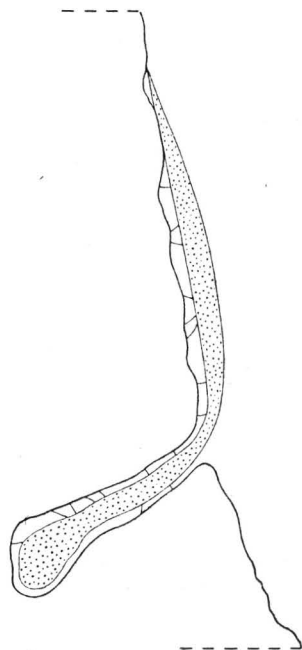

Fig. 4a. Schema van het buisvormig nest van *Atypus* sp. ($\frac{1}{4}$ nat. gr.).

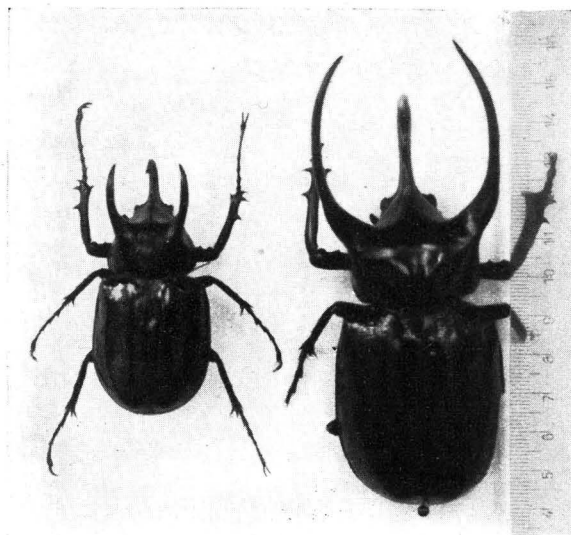

Fig. 5. *Chalcosoma atlas* L. (Verklaring in den tekst.)

De toentoefts waren toen $6\frac{1}{2}$ jaar oud en hadden al die jaren voornamelijk van kangkoeng (*Ipomoea reptans*) geleefd. De exemplaren met roode

vlek wogen op 27 Januari van dit jaar resp. 4.5 kg en 2.7 kg; de lengte van het carapax bedroeg resp. 305 mm en 263 mm, de breedte resp. 295 mm en 240 mm.

Die roode vlek is echter bij beide exemplaren na betrekkelijk korten tijd weer verdwenen! Bij het kleinste individu was er eind Februari van dit jaar al niets meer van te bespeuren, bij het grootste individu bleek medio April d. a. v. de vlek ook vrijwel geheel verkleurd te zijn. Ik ben natuurlijk zeer benieuwd, of en wanneer de roode vlek zich bij beide dieren weer gaat manifesteren, maar tot op heden is daarvan nog geen sprake.

Eieren van *Tomistoma schlegeli* (S. Müll.).

— Ik heb vroeger al eens in dit tijdschrift de afmetingen van een 8-tal eieren van onzen Indischen gaviaal gepubliceerd. Deze eieren waren echter in gevangenschap gelegd. Op 13 Mei 1934 bracht de heer VAN BREE mij naar een *Tomistoma*-nest, dat versch was opgeworpen aan den oever van de Soengei Gamboes, welke de noordwestgrens van het contract Perlanaän (S. O. K.) vormt; eieren bevatte het echter tot onze groote teleurstelling (nog?) niet. Fortuinlijker waren we evenwel op 11 Juni d. a. v. In het toen door ons onderzochte *Tomistoma*-nest, iets meer bovenstrooms gelegen dan het vorige, lagen 15 eieren, waarvan hier de afmetingen volgen.

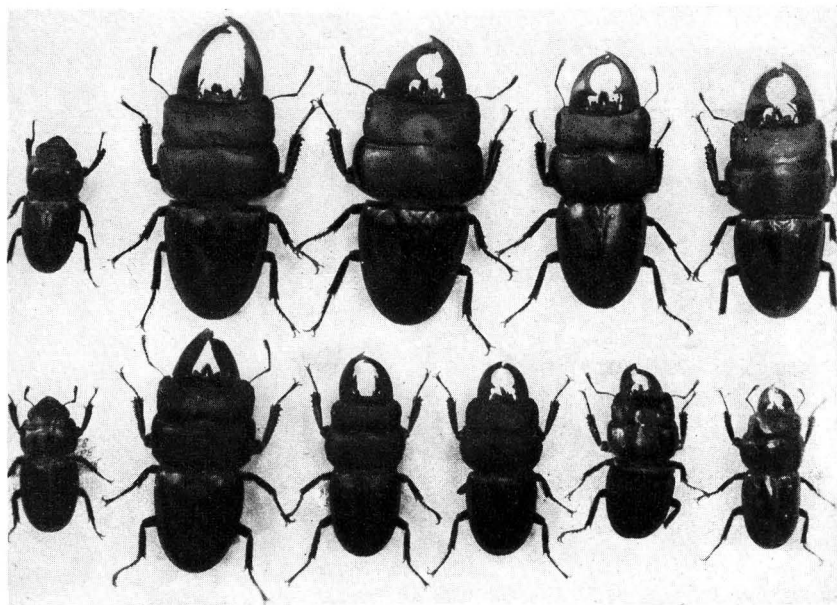

Fig. 6. *Eurytrachelus bucephalus* PERTY. De totale afmeting van het grootste exemplaar bedraagt 80 mm. (Verdere verklaring in den tekst).

No.	1	—	94.5	mm lang,	59.0	mm breed.
"	2	—	94.5	" " "	60.0	" "
"	3	—	95.5	" " "	61.5	" "
"	4	—	105.5	" " "	60.0	" "
"	5	—	95.5	" " "	60.5	" "
"	6	—	99.5	" " "	59.5	" "
"	7	—	97.5	" " "	60.0	" "
"	8	—	94.5	" " "	60.0	" "
"	9	—	95.5	" " "	60.0	" "
"	10	—	109.5	" " "	60.0	" "
"	11	—	96.0	" " "	60.0	" "
"	12	—	96.0	" " "	61.0	" "
"	13	—	92.5	" " "	60.0	" "
"	14	—	97.0	" " "	59.5	" "
"	15	—	95.0	" " "	60.5	" "

Het gewicht van de eieren 1, 6, 10 en 15 was resp. 186.5 g, 202.1 g, 217.0 g en 196.0 g; het volume dezer eieren bedroeg resp. 170 cc, 185 cc, 200 cc en 175 cc. Beide nesten geleken volkomen op die van den gewonen krokodil, *Crocodilus porosus* SCHN., zooals ze door mij beschreven zijn in De Tropische Natuur, jaarg. 10, 1921, blz. 129-134.

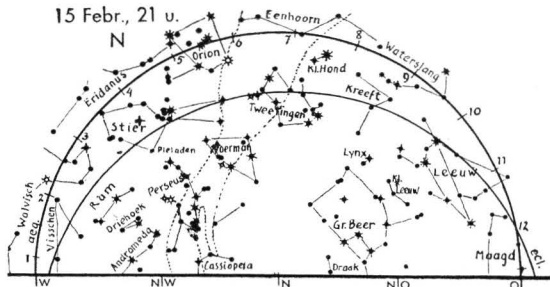
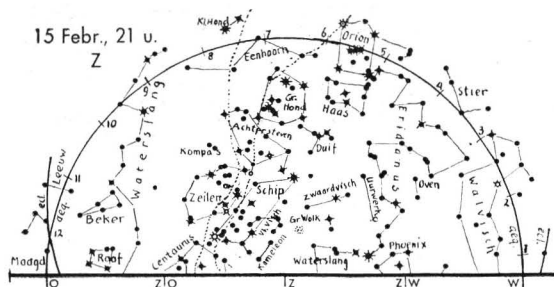
Vangen van varanen. — Volgens mijn zegsman WAHAB, die het persoonlijk heeft meegeemaakt, passen de kamponglieden hier soms de volgende methode toe om minjawks te vangen.

Een kleine hoop steenen — steenen tot de grootte van een kippenei — wordt besmeurd met den inhoud van eenige rotte eieren. De minjawak, blijkbaar door den lieflijken geur aangelokt, beruikt en belikt deze hoop en gaat er ten slotte toe over de steenen één voor één in te slikken. Het gewicht in de maag verhindert het dier om zich snel genoeg uit de voeten te kunnen maken, als de op den loer gelegen hebbende personen met stokken komen aangerend om den minjawak dood te knuppelen. Het is mij niet bekend of men ook elders in Indië weleens volgens deze methode te werk gaat bij de jacht op varanen. Weet iemand anders daaromtrent meer van af?

Medan, September 1938.

J. C. VAN DER MEER MOHR.

DE STERRENHEMEL IN FEBRUARI

STERRENGROOTTEN: 0 en 1 *, 2 *, 3 *, 4 • ; veranderlijk o

GELDIGHEID DER STERRENKAARTJES:

15 Oct.	15 Nov.	15 Dec.	15 Jan.	15 Febr.	15 Mrt.
5 u.	3 u.	1 u.	23 u.	21 u.	19 u.

Aan het begin van iedere maand gelden zij één uur later, op het einde één uur vroeger.

MAANPHASEN: V.M. 4 Febr.; L.K. 11 Febr.; N.M. 19 Febr.; L.K. 27 Febr.

PLANETEN. — MERCURIUS komt in bovenste conjunctie op 19 Febr. en wordt op het einde der maand misschien als avondster zichtbaar (ondergang 18,8 u.).

VENUS, als morgenster, komt te 3 u. op en staat in de Schutter.

MARS verplaatst zich door de Schorpioen en komt op omstreeks 1 u.

JUPITER, in de Waterman (R. K. 22,8), gaat al vóór 20 u. onder en wordt op het einde der maand onzichtbaar.

SATURNUS gaat op 1 Febr. onder te 22,1 u., op den 28sten te 20,5 u. (R. K. 0,9 in de Visschen).

Leersum.

S. W. VISSER.

KORTE MEDEDEELINGEN

Kikkerlarven in Nepenthes-bekers. — Naar aamleiding van de opmerkingen van den heer TOXOPEUS over zijn vondst van kikkerlarven in de bekens van een *Nepenthes*-soort, in de November-aflevering van dit tijdschrift (jrg. 27, 1938, blz. 197-199), wil ik gaarne de aandacht van hem en andere lezers van *De Tropische Natuur* vestigen op de volgende passage bij BECCARI, „Wanderings in the great forests of Borneo”, blz. 96, welke mij toevallig onder de oogen kwam:

„In the pitchers of *N(epenthes) Veitchii* from the summit of Santubong, in addition to the usual drowned insects, most of them more or less putrid, I once found quite a mass of frog-spawn. It would be extremely interesting to know whether some casual frog, having by chance discovered this receptacle full of water, deposited her eggs in it, or whether some particular species may not perhaps exist which makes a practice of so doing.”

Bandjermasin.

Dr W. KERN.